

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ГОСТИННІСТЬ У МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ ПОДУНАВ'Я**

С.Т.Лавриненко, Є.С.Якубовська

(кандидати філологічних наук, доценти, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В статті розглядається концепт гостеприимство, сформований у умовах етнокультурної специфіки многонціонального Придунав'я. Вербальні презентації зустрічі, запрошення до столу, прощання відображають своєрідність емпатичного спілкування бессарабців.

*The article deals with the regional peculiarities of the concept **hospitality**, predetermined by ethnocultural conditions of the multi-national Lower Danube region. Verbal representations of such communicative situations as welcoming, invitation to dinner, leave-taking reflect specific patterns of behaviour of Bessarabians.*

Однією з центральних проблем сучасної лінгвістики є дослідження мовної об'єктивації ментального простору – особливості форми існування культури у свідомості людини, інформаційного поля, ядром якого є національна когнітивна база – певною мірою структурована сукупність знань та уявлень, релевантних для тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти (1, 108). У свідомості мовної особистості, носія культури, існує базове стереотипне ядро знань (2, 23), яке сприяє закріпленню національно зумовленої системи уявлень. Сказане цілком стосується й сфери гостинності – фундаментальної характеристики людського буття, що на різних етапах історичного поступу цивілізації абсорбувала специфічні етнокультурні риси й при цьому відзначалася різноманітністю форм. Феномен гостинності неодноразово привертав інтерес етнографів, фольклористів, антропологів, культурологів, лінгвістів. Нині він є предметом уваги вітчизняних дослідників: С. Богдан (3), Я. Радевича-Винницького (4) Е. Ганиш (5) та ін.

Метою нашої розвідки є вивчення способів вербалізації концепту «гостинність», сформованого у мультилінгвальному середовищі Подунав'я, де, як відомо, мешкають представники понад дев'яносто різних національностей, що зберігають автентичні мови, обряди, звичаї. Аналіз словесних моделей емпатичного спілкування має сприяти розкриттю сутності менталітету бессарабців, чим, власне, й зумовлюється актуальність обраної теми.

Роль феномену гостинності у бутті соціуму розкривається через змістовий діапазон поняття «гість» і його похідних, зафіксованих в українській, російській, болгарській, молдавській, румунській, гагаузькій та інших мовах, що функціонують на території Подунав'я. Українською: гість, гостювальник, гостенько, гостонька, гостин, госточка, гостина, гостинець, гостинчик, гостювати, пригостити (6, 183; 193). Російською: гость, гостёк, гостенёк, гостья, гостушка, гостюшка, гостинка, гостевой, гостевать, гостить, гощение, выгоститься, загоститься, прогостить, гостинец (7, 264). Болгарською: гостенин (гость), гости (гости), гостенка (гостья), на гостини (гостить), гостуване, гостоприемен, гостоприемство, гостувам, гостя (8, 123-124). Молдавською: oaspete, oaspeti, ospetie, ospata, ospat, ospitalier, ospitalitate (9, 331). Гагаузькою: гостеля, гостиля, мусафир, мусафиржик, мусафирлик.

Категорія «гостинність» слугує єдиною ланкою між соціальними та духовними процесами людського буття і спирається на вербальні презентації зустрічі, вітання, прощання. Взаємозв'язок згаданих позицій витікає з онтологічної даності та виявляється у співвідношенні хронологічних ланцюжків ситуативних змін, що реалізуються через контекст людських стосунків і адекватно відтворюються на ментальному й мовленнєвому рівнях. Гостинність – специфічний спосіб самоідентифікації, втілення індивідуального способу мислення у певні моделі поведінки, зумовлені звичаями, традиціями, суспільними настановами. Разом з тим гостинність – загальна духовна налаштованість на сприйняття іншої людини, групи людей, народу, нації в цілому, що формується під багатовіковим впливом культурно-історичних, природно-кліматичних, геополітичних та інших чинників. Саме тому прояви гостинності знаходимо у життєвому настрої окремої людини, у формах міжособистісних взаємин, у національному характері й темпераменті.

Систематизуючи п'ятнадцятирічні спостереження мовної ситуації Подунав'я, можемо відзначити, що у регіоні зберігається стійка тенденція до розвитку поліетнічного комунікативного стереотипу (9; 10; 11). Переважна більшість бессарабців володіє кількома мовами: російською, українською, болгарською; молдавською, російською, українською, гагаузькою; українською, російською, румунською тощо. До того ж, молодь швидко засвоює іноземні мови: англійську, німецьку, французьку та ін. Наведена тенденція підтримується зростанням кількості змішаних шлюбів, як-от: мати – росіянка, батько – болгарин; мати – гагаузка, батько – болгарин; мати – українка, батько – молдаванин; мати – болгарка, батько – гагауз. Особи, які зросли у змішаних родин, досить часто називають рідними дві мови: російську та

українську, болгарську та гагаузьку, молдавську та російську. І хоча з наукової точки зору цей факт можна вважати криптосамодентифікацією, саме на перетині етнокультурних кодів народжується неповторний феномен бессарабської гостинності.

Мешканці регіону наводять різні тлумачення поняття «гостинність». Чумаченко Ю.І., 41 рік, с. Кислиця, українка: Гостинність – це любов до людей, майстерність спілкування. Вміння прийняти гостей, запросити їх до хати, гарно пригостити, розважити, дати щось з собою на доріжку. Підпригора Д.І., 64 роки, с. Десантне, українка: Гостинність – це вміння й бажання запросити людей до хати, пригостити, побесідувати. Виявляти гостинність потрібно завжди, коли до тебе завітав гість.

Агафонова В.А., 67 р., с. Приморське, росіянка.: Гостеприимство – это умение принять гостей с любовью и уважением: создать доброжелательную атмосферу для общения, накрыть красивый стол, не нарушить правил этикета. Гладкова А.С., 75 р. м. Вилкове, росіянка: Гостеприимство – это когда ты рад принять у себя в доме любого человека, хоть кого.

Калаянова Х.В., 46 р. с. Старі Трояни, болгарка.: Гостинність – черта на характера на човека, който обича да приема гости у себе си вдома (Риса вдачі людини, яка любить приймати гостей у себе вдома). Янчева Н.Ф. 60 р. с. Василівка, болгарка: Гостуване тва, когата хората ходят един у друг на гости: сидят, приказват, са интересуват, как делата един у друг, как жизнята, кък здравиту. Гостуване у нас българите това е многу почитаемо, то е в сякой къшта и сякой хозиян. Трябва да мое да срещ гости. Който не умеє, той трябва да го срам за това (Гостинність – це коли люди ідуть одне до одного у гости, сидять, розмовляють, цікавляться, як справи, як життя, як здоров'я. Бути гостинним у нас, болгар, дуже почесно. Це має бути у кожному домі, кожний хазяїн має вміти зустріти гостей. А якщо хтось не вміє цього зробити – це великий сором).

Топор Г. С., 42 р. с. Утконосівка, молдаванка.: *Ospeție – când omul vine în ospeție, lui îi dau dulceața, cadouri și lui omul acesta îi pare bine, asta e stimare și iubire cărte omul acesta* (Коли гість приходить до хати, його приймають, обдаровують, і людині стає приємно, що їй висловлюють повагу й любов).

Гаг.: Карастан А.І. 59 р., с. Василівка, гагаузка: Гагаузи хеп чарыла маса. Дёкеила шарап. Отурейла ем лаведейла. Сорейла бир бирилина нёсы яшамак. Сёлела хеп и новостите (Гагаузи завжди запрошують до столу. Наливають вина. Сидять та спілкуються. Розпитують одне одного про життя. Розповідають останні новини).

Таким чином, для бессарабців гостинність – це ритуал прийому людини, який можна поділити на декілька обов'язкових, з погляду мешканців регіону, етапів. Зустрічаючи гостя, господар має продемонструвати зовнішні вияви гостинності. Етап зустрічі завершується запрошенням гостя увійти до оселі. Бессарабці використовують різноманітні форми вербалізації зустрічі, як-от:

Рос.: *Здравствуйте! Рада встрече! Заходите! Не стойте на пороге. Привет, Маша! Хорошо, что пришла. Добрый день, Катюша! Как дела? Как жизнь? Привет, кумчик, привет, любименький! Как дела? Как здоровье. Боже, как давно я тебя не видела! Проходи, пожалуйста, очень рада.*

Укр.: *Привіт! Господи! Як я тебе давно не бачила. Та заходь вже! Чого стоїш на порозі? Добридень! Заходь! Чому так довго не приходила? Добрий день у Вашій хаті, щоб Ви були багаті, щоб Ваші вороги не поїли пироги! Заходь! Чого так давно не приходила? Що, ногу зламала? Тебе чекати – луче вже самій прийти (іронічне). О привіт! Як твоє нічого?*

Болг.: *Привет! Как делата? Как здравито? Къкто днес си свободна, Ела до мене в гости. Добър ден! Здрави желая! Добре дошли? Как хубово? Тъй съм рада, че дойдохте. Добър ден! Кък си? Флявай! Добър ден! Как ти се чувстваш? Как здравиту? Здравсти! Ради вас да видим. Дълго не са виждайме. Добър ден! Как е добре, че сте дошли! Не съм ви виждала вече сто години!*

Молд.: *Vună ziua! Cum îi treaba? Sunt bucuroasă să te văd! (Добридень! Як справи? Рада тебе бачити.) Domnul o dat. (Помагай, Боже!) Vună ziua gospodari! (Доброго дня, господарі!) Vună ziua, Demult nu v-am văzut. (Доброго дня! Давно Вас не бачив.) Noroc, ce bucurie să vă văd din nou la noi! (Щасливий і радіий бачити Вас у себе!) Privet prietenă, creadeam că m-ai uitat! (Привіт, приятелько, я гадала, що ти про мене позабула!) Se oameni ai sosit la noi! Vai, ce bucurie Doamne! Dumnezeule. (Які люди прийшли до нас! Боже! Яке щастя!)*

Гаг.: *Селям Ёрги! Пек сля ани гьльдин, утунма гечь чяри, отур динян. (Привіт, Гришио! Дуже добре, що ти прийшов. Не соромся, прохось у кімнату, сїдай, відпочинь.) Няптын бизимь алтын насы яшамак, насы ишля гидерь, салын вармы? (Розповідай, дорогий гостю, як життя, як справи, як здоров'я?) Пекь сля ани алла сени атты бизимь евя. (Дуже добре, що Господь прислав тебе до нашої хати.) Здравсти! Саа олун ани гьльдинис, незамандан беклис сизи. Бис пек севиндик, ани сис гьльдинис. (Здравстуйте! Дякуємо, що прийшли. Ми на Вас чекали. Дуже раді Вас бачити.)*

Другий етап гостинності розпочинається з урочистого запрошення до столу. Спільна трапеза є основою формування почуття родинності, важливою запорукою приязного ставлення до іншої людини.

Рос.: *Садись, выьем за здоровье и поговорим про жизнь». Кушайте, наедайтесь. Берите ещё, не*

стесняйтесь. Угощайся, не стесняйся, тут все свои. Уже все приготовлено кушать. А ну, быстро за стол! Все остывает. Ешь, пока рот свеж, когда увянет, никто не заглянет.

Укр.: *Проходьте, сідайте, пригощайтесь, гості дорогі. Чим багаті, тим і раді. Не погребуйте, скуштуйте. Пригощайтесь, сідайте за стіл і їжте, не соромтеся. Сідайте до столу. Звиняйте, як щось не так. Давайте вип'ємо, щоб частіше зустрічатися за таким столом. Ласкаво прошу до столу. Пішли пообідаємо. Гостеньки дорогії, просимо до столу. Пішли вип'ємо по чарочці. Будьте як удома. Просимо, любі гості, їжте на здоров'ячко. Ну, гай, сідайте до столу, розповідайте, бо давно не бачились.*

Болг.: *Хайде по-скоро сядайте. Мисля, че много се измориште, починете си. Сега ще изпиеш по една чаши хубаво сладко вино и ще си наядеш. Ние съ що нищо не ядохме, вас чекахме. Минавайти, сядайте до стола, яште, не се стеснявайте. Приятного аппетита. Мама наготви вкусна чурба. Пошли да ядем. Сядайте по скоро за маса! Флявайте, флявайте! Хайди, гости мои дорогие! Хайди ду стола. Змайте коту има, коту Госпуд дал, да не е ви срам. Ешти наяваитиса. Запивайте с вину: винуту хубово, веселу. (Гості мої дорогі, давайте до столу. Беріть усе, що є, що Бог дав, не соромтеся. Їжте побільше. Запивайте все вином: вино добре, веселе.)*

Молд.: *Vă rog frumos, treceți la masă! (Прошу до столу!) "Gustați, vă rog, din bucate!" (Пригощайтесь!) Intră, eu am pregătit pirogul tău plăcut. (Я приготувала пиріг, тобі сподобається.) Hai, intră în casa, să-ți dau seva bun. (Заходь до хати, пригощу смачненьким.) Hai mănâncă, eu am pregătit totul. (Гай, їжте, я все приготувала.) Roștiți la masă, că am pregătit placinte gustoase. (Будь ласка, до столу! Я приготувала смачну плацинтю.) Mâncăți să fiți sănătoși și rumeni ca plăcinta (Їжте, щоб були здорові та рум'яні, як плацинта). Stați să cinstim câte un păhărel de vin. (Вип'ємо по чарочці вина.)*

Гаг.: *Ялварыс, гечин софрая, отурун, буюрун, утанмаин. (Просимо, проходьте до столу, сідайте, пригощайтесь, не соромтеся.) Гечь утанма, отур софрая. Буюр наши вар. (Проходь, не соромся, сідай до столу, бери все, що бачиш.) Гель отур маса. Дат хепини наши гєрерьсин, утанма. (Йди, сідай за стіл. Куштуй усе, що бачиш, не соромся.) Гечь мусафиржикь софрая яп ставрозуна да буюр, наши северсинь. (Проходь, гостонько, до столу, похрестись та їж, що хочеш.) Ёрги, буюр алланын комкасындан бирь стакан шарап куветчинь. Наши алла верди онуда кайдук софрая. (Гришо, скуштуй божого причастя, випий стакан вина для сили. Що Бог дав, те й подаємо до столу.) Гечь буяны софрала, ал екьмекь йи. Гель ичялимь бирярь стакан шарап. Салак Алла версинь! Алла версинь! (Проходь сюди, до столу, бери, їж, пригощайся. Давай вип'ємо по стакану вина. Дай Бог здоров'я! Дай Бог!) У гагаузьких родинах прийнято так накрити стіл, щоб, навіть, горіхові ніде було впасти (тарілка до тарілки): Я гєзяль соффра ани джевизя ёк нянда дюшьма. (Ой який стіл, горіху ніде впасти.)*

Після пригощання, частування, спільної трапези гостей, зазвичай, пропонують ще посидіти, побалакати.

Укр.: *Що ж це таке? Не встигли гаразд побачитися, вже й додому?*

Рос.: *Задержитесь ещё ненадолго. Посидим, поговорим, как раньше.*

Болг.: *Защо тъй бързо тръгвате?*

Молд.: *De-acum plecați? Mai rămâneți încă oleacă. Nu plecați, vă rog. (Прошу Вас, не йдіть так швидко. Посидьте з нами.)*

Гаг.: *А отур та быраз!» (Ну посидьте ще трішки!)*

Третій етап прийому гостей пов'язується з ритуалом проводжання і вербалізується за допомогою етикетних формул, якими обмінюються учасники спілкування:

Рос.: *До свидания! Приходи чаще, мимо дома не проходи! Спасибо, что пришла! Спасибо за уважение! Приходите ещё! Двери нашего дома для вас всегда открыты. Большое спасибо, мне очень приятно было у вас погостевать. Приходите и Вы ко мне, когда будете свободны. Все было очень вкусно, кушанья были замечательные.*

Укр.: *До побачення. Щасливої дороги, Приходьте частіше. Не забувайте. З Богом! Дякуємо, що прийшли. Приходьте ще. Заходьте, не забувайте. Бувайте здорові! Ну, гай, з Богом! До побачення! Так швидко час пролетів, що не помітили. Ну, гай, на коня по стаканчику! На все добре. Спасибі Вашому столу. Хай щастить.*

Болг.: *Благодаря. Да си здрава. Много те съм признателна. Бабо, много съм благодарна за угощение. Многого благодаря за единичку, беше много хубаву. Досвиданиш. Пока. Много ни беше приятно да ва видяме, да са пообщаваме. Давайте още, ни на забравайте. Лък път. (Щасливої дороги.) Благодаря ви, мило хазяйко, беше много вкусно. Благодарим ви за гостиприимство! (Дякуємо, дорога хазяйко, все було дуже смачно. Дякуємо за гостинність!)*

Молд.: *Ei, dar nu puteți să plecați fără nimic. (Не можна йти з порожніми руками.) Vă multumesc de toate. A fost bine și gustos. (Дякую за все. Все було добре й дуже смачно.) Vă așteptăm înșir. Mergeți sănătoși. (Щоб Ви були здорові! Чекаємо на Вас у себе.) Mulțumesc de ospătărie, și de întâlnire caldă (Дякуємо за смачні страви й теплий прийом.) La revedere. Rămâneți sănătoși (До побачення. Бувайте здорові!)*

Гаг.: *Са олун, ани чаардыныс бизи, сайдыныс, кариладыныс. Ёля ося азырландыныс, ёля софра котардыныс, ока дак турлу-турлу манджала яптыныс, епси пек татльйды. (Дякуємо, що запросили. Спасибі за повагу, за прийом. Так добре підготувалися, такий стіл нам накрили, стільки різних страв приготували. Все було дуже смачно!) Са олун, ани гельдинис. Ёллаин евдекиляра чок селям. (Дякую, що завітали! Передавайте привіт рідним.) Са ол ани гельдинь. Гель та. Селям хепиня. (Дякую, що прийшла. Ще приходь. Усім передавай привіт) Унутминис бизи. Бени та геледжинись, гелинись хепи. (Не забувайте про нас. Може, ще колись завітаєте? Приходьте ще!) Са ол ани сайды бени и унутма (Дякую, що уважила мене. І надалі не забувай.) Кал салыжыйлан! Гетирь мамуна селям» (Будь здоровий! Перекажи вітання мамуні!) «Ся азаман бак нябыджан кору кендини. (Ну, давай! Дивись, бережи себе!)*

Як бачимо, у свідомості мешканців регіону поняття гостинності постає не просто як хороше ставлення господаря до незнайомої людини, друга, товариша, родича. Згадане явище ідентифікується бессарабцями як норма щоденної поведінки, котра потребує певних ритуальних дій, важливе місце серед яких відводиться невербальним засобам комунікації, як-от: господар обіймає гостя, цілує у щоку; родичі й близькі друзі тричі торкаються щоками; господарі й гості розводять руками на знак приємного здивування; плескають одне одного по плечах; гостей виходять зустрічати до воріт усією родиною; приязно посміхаються; плачуть від радощів; проводжають також усією родиною до воріт; господарі хрестять гостей; гості на знак подяки вклоняються; господарі й гості використовують вигуки; емоційні жести тощо. Невербальні засоби оформлення гостинності відображають різні звичаєві традиції етносів, що мешкають у Подунав'ї, та мають бути предметом окремої наукової розвідки.

Невід'ємною частиною бессарабської гостинності є ритуал обдарування. Найчастіше дарують те, що створене чи зрощене власними руками. Гостеві можуть запропонувати вино (найкраще вино, що зробив господар); досить часто для кожного гостя на подарунок готують окремі напої (міцні горілчані вироби – для чоловіків, солодкі настоянки – для жінок, компоти – для дітей). Господарі від щирого серця дарують мед, свіжоспечений хліб, тістечка, пиріжки, плацинту, міліну, фрукти, овочі, домашні консерви (закрутки) тощо.

Укр.: *Візьміть додому пиріжки смачненькі. Це твоїм діткам або батькам. Візьми, бо ображусь.*

Рос.: *А вот Вам посылочка в дорожку. Домой придете, так чайчик выпьете, домашних угостите.*

Болг.: *Вицми на нея бахур и още милина на нека да яде, да расте здрава и голяма. Ай, бабо! Зими малко милина и тиквеник, ще идеш дома. Мило Марусе, зими малко манджа гизлими дома ще поедете, деуата ти се угостат. Зимаї аз го давам от сърце. Няма да вземеш, ще ти бъда сърдита ще ме обидиши». (Дорога Марусю, візьми додому чебуреки, пригостиши діток. Бери, даю від чистого серця. Якщо відмовиши, ти мене дуже образиши.)*

Молд.: *Ați venit pe neașteptate, dar eu nu pot să las să plecati fără nimic. Poftim o pâine, care am copt-o chiar azi, niște plăcinte calde, să-i dai și șoției. (Ви прийшли так несподівано, та я не можу Вас відпустити з порожніми руками. Візьміть хліб, що я сьогодні спекла, та ще теплу плацинту. Пригостите дружину.)*

Гаг.: *Саадыч, буну алын евдекиляря, бырда: колач, шарап, ярымнык, таук ем татльылык ушаклара. (Куме, а це візьми для домашніх, тут калач, вино, піелітри, курка та солодоці для дітей.) Ал ушаджым. Бабу сана верей – пара, татлы, алма. Мамуя соля селям. Ал тятиня – ишия яджык шарап. (Візьми, дитинко. Баба тобі дає гроші, солодоці, яблука. Мамі передай привіт, а татові – пляшечку вина.) Ал ушаджым, сана веремь фистанджы, таши де унутма бабуну. (Візьми, дитинко, сукню. Носи та не забувай бабуну.) «На бирь кач гёмюшь джемяня емь бирь кач бомбони». (Тримай трохи грошей у кармані та цукерки.)*

Гостинність як складова традиційної культури регіону співвідноситься з особливостями національних характерів, моральними й естетичними цінностями, способами етнобуття, типами поведінки та знаходить відображення у прислів'ях і приказках, що побутують на території Подунав'я. Наприклад.

Укр.: *Гості в хаті – господарі раді. Добрий гість на порозі, а поганий при дорозі. Що не є в печі, те й на стіл мечи. Сідайте! Хай ноги для дороги! Люди добрі, тепла хата, є, що їсти, є, де спати, хоч зимуй. На ласий кусок знайдеться роток. Гість, як невільник: де посадять, там і сидить. Спочатку нагодуї людину, а потім розпитуй.*

Рос.: *Набралось гостей со всех волостей. Чем богаты, тем и рады. Гости в дом – радость в дом. В гостях хорошо, а дома лучше. На шару и укус сладкий. Хочешь бать сытым – садись возле хозяйки, а хочешь быть пьяным – садись возле хозяина.*

Болг.: *Неди плачи, зайче, яш милинку, майче. (Не плач, зайчику, їж мілінку, мамине дитятко.) На едени срама няма, еж, да будеш красива и гуляма. (Їсти не соромно, їж, та будеш красива й здорова.) Гладну мечи уро ни играй. (Голодний ведмідь не танцює.) Катуняма да повечеряш, вечерята цяла ноит ита трэси. (Якщо не повечеряєш, вечеря буде тебе цілу ніч шукати.)*

Молд.: *A ieși înainte cu pâine și sare (Зустріти хлібо-сіллю.) A aștepta cu plăcinte. (Чекаємо Вас з гарячими плацинтами.) A întinde masa. (Розстелити стіл.)*

Окремої уваги заслуговують релігійно-етикетні формули гостинності: *Бог на поміч! Бог тобі у поміч! Іди з Богом! Хай тобі Бог допомагає! Ангела-охоронця тобі в дорогу! Дай Бог здоров'я!*

Вербалізації форм комунікативного феномену гостинності відтворюють миттєві мисленнєві та емоційні стани, які повторюючись протягом століть, типізувалися у метамоделі життєвих ситуацій.

Осягнення парадигматики гостинності поліетнічного Подунав'я потребує уваги не лише до словесного відтворення відповідних уявлень, а й до низки екстралінгвістичних факторів. Адже культура, а відтак і гостинність мешканців регіону відзначається локальною специфікою, зумовленою особливостями історичного розвитку Бессарабії. Схожість ритуалів гостинності представників різних національностей не є випадковістю: це свідчення стійкості глибинних структур свідомості, яка відтворила фундаментальні умови співіснування соціумів. Разом з тим очевидно: у кожному просторовому локалі наявні етнічно самобутні прояви гостинності, що повною мірою підтверджується наведеним нами матеріалом.

Перспективи дослідження пов'язуються з вивченням вербальних формул гостинності родинних обрядів Подунав'я та виробленням рекомендацій щодо подолання девіативних викривлень сучасних комунікативних стратегій.

1. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика: Нариси. – К., 2007.
2. Іващенко В. Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу. – К., 2006.
3. Богдан С. Мовний етикет українців: Традиції і сучасність. – К., 1998.
4. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: Навчальний посібник. – К., 2006.
5. Ганиш Е. Комунікативні тактики у національно-культурному аспекті // Мова і культура. – К., 2000. – Вип. III. – Т. II.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Бусел. – К., 2001.
7. Тихонов А. Словообразовательный словарь русского языка: В 2 т. – М., 1985. – Т. I.
8. Съвременен тълковен речник на българския език. – В. Търново, 1999-2000.
9. Drăgăș V., Rusnac M., Gavrelciuc M. Dictionar roman-ukrainean. – Bacău, 1998.
10. Лавриненко С., Якубовська Є. Полілінгвізм мовленнєвого етикету Придунав'я // Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту. – Ізмаїл, 1998. – Вип. 5.
11. Лавриненко С., Якубовська Є. Мовленнєвий етикет Придунав'я: Відтворення ментальності полікультурного регіону // Мова і культура: Наукове видання. – К., 2002. – Вип. IV. – Т. II/I.
12. Лавриненко С. Динаміка і стратегії міжмовної взаємодії у полікультурному середовищі Придунав'я // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – Т. 29 (59). – № 3. – Симферополь, 2007.